

Alla är inte sörjbara

Hur går det till när en hel värld, med få undantag, accepterar att vissa människors liv inte är värda att sörjas?

Kristina Lindquist läser de feministiska ikonerna Judith Butler och Iris Marion Young, vars aktuella böcker om krig och våldsutövande sätter in frågorna, och svaren, i sitt teoretiska sammanhang – och uppmanar till politisk handling.

Lagom till sin tjuugoårsdag presenterade den israeliska människorättsorganisationen B'Tselem siffror på att Mellanösternkonflikten de senaste två decennierna har skördat 8 900 människoliv. Mer än 80 procent är palestinier. Och i februari hade FN räknat färdigt kropparna efter den operation som gjöt bly över Gazaremsan för snart ett år sedan. Notan landade på 1 434 palestinska liv, varav 1 199 civila, och 13 israeliska, varav tre civila. Några rättsliga processer lär inte se dagens ljus.

Hur är det möjligt för en stat att komma undan med detta? Svaret ligger givetvis i ett svagt internationellt system för att hantera krigsförbrytelser, men inte bara. Kanske skulle queerikonerna Judith Butler svara att palestinerna i det allmännas ögon inte är tillräckligt möjliga att sörja. Inte tillräckligt *sörjbara*. Tanken om avhumanisering av fienden som ett redskap för att rättfärdiga det orättfärdiga är inte ny, men Butlers resonemang om det mänskligas karaktär kan vara det. I den nyöversatta *Krigets ramar* för hon fram det prekära, bräckliga, som människans gemensamma villkor; erkännandet att något levande kan dö är just det som föder nödvändigheten att värda detta levande. Bräckligheten, skriver Butler, implikerar ”det faktum att ens liv i någon mening alltid är i händerna på någon annan”. Den förutsätter utsatthet och beroende och således, kan man tolka henne, ett ansvar även gentemot människor vi inte känner.

De fem essäerna i *Krigets ramar* skrevs mellan 2004 och 2008, uttryckligen som en reaktion på USA:s krig i Irak. Ett krig där uppdelningen i sörjbara och icke sörjbara liv varit plågsamt tydlig.

På en betydligt mer tillgänglig konkretionsnivå står kriget och våldet i centrum även för statsvetaren Iris Marion Young (1949–2006) i hennes *Globala utmaningar. Krig, självbestämmande och global rättvisa*, som kom ut på svenska tidigare i år. Riden av ånger och vrede återvänder Young till sitt eget beslut att ställa sig bakom Natos bomber över Balkan 1999. Förfärad över serbiska soldaters accelererande attacker mot kosovoalbanerna svalde Young, och många med henne, västmakternas argument om det nödvändiga kriget. När det, som Young skriver, stod klart att anfallet hade underlättat för den serbiska armén att driva hundratusentals kosovoalbaner på flykt och att Nato hade förutsett detta, att strategin var att ”angripa civila och slå sönder ett helt lands ekonomi” samt att ingen av de stridande demokratierna hade tillfrågat sin befolkning – blev hon mällös.

Men hur ska man kombinera en kritik av statlig våldsanvändning på den internationella arenan med kritik av nationalstatens suveränitet? Young välkomnar å ena sidan ett ökat stöd för ståndpunkten att de mänskliga rättigheternas allmängiltighet övertrumfar staternas rätt att fritt reglera det som pågår inom dess territorium. Å andra sidan oroas hon av den föreställning som ofta följer med på köpet – att det är moraliskt tillåtet och kanske också en plikt för stater att slå till militärt mot andra stater som kränker mänskliga rättigheter. Så anser flera världsledare, för Youngs del fortfarande med George W Bush i spetsen, att våldsanvändning mot ”skurkstater” är acceptabel och normal och inte kräver ”något vidare rättfärdigande bortom det konsensus som säger att staten är en lagbrytare”.

Young hämtar sitt teoretiska ramverk från filosofen Hannah Arendts essä *Om våld*. Utifrån denna, och ett postulerat motsatsförhållande mellan makt och våld, menar Young att en militär intervention uttrycker makt-

löshet och ingenting annat. Medan våldet har sin grund i styrkan består makten, utifrån Arendt, i det kollektiva handlandet: ”I den mån framgångsrika institutioner kanalisera samarbete mellan ett stort antal människor, vilka förstår meningen och målsättningen med institutionerna, känner till reglerna och på det stora hela skriver under på deras operationer, förkroppsligar de makt.” Denna förståelse av makt skiljer sig kraftigt från den gängse, weberianska. Hos sociologen Max Weber är det som särskiljer staten från andra aktörer just dess monopol på legitim våldsutövning. Young tar frågan om polisbrutalitet som exempel. Hon menar att vid de enstaka tillfällen då poliser åtalas för våld mot medborgare blir de oftast friade. Även då obeväpnade personer skjutits ihjäl av flera poliser lyckas försvaret ofta övertyga rätten om att detta officiella våld ligger inom ramen för polisens plikter. Young förklarar detta med en utbredd ideologi där statsmaktens själva fundament anses ligga i våldet.

Hennes egen poäng är att det inte finns någon princip som *i sig* kan rättfärdiga våld. I stället måste man argumentera för att våldet vid ett givet tillfälle är den enda till-

gängliga metoden att göra gott, ”att det gör mer gott än ont och att det är effektivt utan att ha oönskade, långsiktiga konsekvenser”. Med dessa rekvisit vill Young hävda att Natos krig på Balkan inte var rättfärdigt, vilket alltså kan sägas om fler anfallskrig under humanitär flagg.

”Tanken om avhumanisering av fienden som ett redskap för att rättfärdiga det orättfärdiga är inte ny, men Butlers resonemang om det mänskligas karaktär kan vara det.”

Iris Marion Young är för många särskilt känd för sina bidrag i feministisk teori, där *Att kasta tjej-kast – texter om feminism och rättvisa* (Atlas, 2006) blivit en modern klassiker. I *Globala utmaningar* behandlas frågan om det könade kriget genom det hon kallar den maskulina beskyddarlogiken. En stat som för krig på bortaplan förväntar sig lydnad på hemmaplan; en medborgarnas underordning, lik kvinnans i ett patriarkalt hushåll. Vår tacksamhet över husbondens skydd mot ett påstått hot antas göra att vi godtar en mer auktoritär statsmakt. Tankegångarna har före Young formulerats av Thomas Hobbes i *Leviathan* (1651) och har efter henne utvecklats av Susan Faludi (*Den amerikanska mardrömmen*, 2008). Logiken kan också vändas utåt, som i Youngs studie av USA:s angrepp på Afghanistan hösten 2001. När kopplingen till al-Qaida blev för svag omformulerades kriget till en humanitär intervention, som blev särskilt effektiv i sitt fokus på kvinnorna. Visst ska talibanerna fördömas, men någon hejd får det vara på

I kriget mot Gaza för snart ett år sedan dödades, enligt FN, 1 199 civila palestinier och tre civila israeler. Inga rättsliga processer har följt.

hyckleriet, menar Young. De afghanska kvinnorna framställdes som ”exotiserade andra och paradigmatiska offer vilka behövde frigöras av de västerländska feministerna, något som bekvämt nog tog blicken från mer ohanterliga problem med genusbaserat våld, dominans och fattigdom i många andra delar av världen, inklusive det upplysta västerlandet.” Här finns en tydlig koppling till Butler, som ser sin feminism kidnappad för att rationalisera krig mot länder med muslimska befolkningar eller, som i Nederländerna, för att hålla invandrare med ”omoderna” värderingar borta från medborgarskapet.

Att Youngs invändning mot humanitära interventioner reses mot våldet i sig understryks i bokens inledande kapitel, som bjuder upp till kamp kring begreppet ”självbestämmande”. Young går till storms mot den uppfattning som likställer frihet med icke-intervention. Utifrån bland annat feministisk teori argumenterar Young för att detta frihets- eller självbestämmandebegrepp inte tar hänsyn till sociala relationer och dominansförhållanden. Definitionen bör i stället handla om icke-dominans, där icke-intervention accepteras som utgångspunkt med villkoret att det inbegriper ”förhand-

ling mellan enheter när deras handlingar påverkar varandras grundläggande intressen”. Denna förhandling tänks kunna ske genom institutionaliserade processer, vilka konkret innebär en slags global federalism. Young säger sig kritisera den liberala individualismen, men framhåller alltså ett frihetsbegrepp som inte kan beskrivas som något annat än liberalt. I andra passager framhåller hon vikten av ekonomisk jämlikhet och en global omfördelning av resurser, men detta motsägs av hennes egen normativa definition av frihet och självbestämmande. Inkonsistensen kan möjligen förklaras med att det hos Young inte är frihetsbegreppet som direkt kopplas till frågan om rättvisa, utan demokratin: ”Syftet med att verka för global demokrati måste vara att främja rättvisa jorden över.”

Det gemensamma draget hos två så fundamentalt olika publikationer som Butlers och Youngs är också den tydliga uppmaningen till politisk handling. I de inledande raderna är Young på väg till en manifestation hemma i Chicago; det är den 15 februari 2003 och tio miljoner andra gör som hon. Hon inte bara inspireras av den anda som råder under de stora demonstrationerna, hon vill också erbjuda argument för de krav som förs fram av rörelser som protesterar mot USA:s militära hegemoni och ställer multinationella företag mot vägen. På liknande sätt deklarerar Judith Butler att syftet med Krigets ramar är att omorientera vänsterpolitiken mot att uppmärksamma det gemensamma bräckliga som en utgångspunkt för koalitioner för politisk förändring; att ”beakta vilka betingelser som kan göra våld mindre möjligt, liv mer jämlikt sörjbara och följaktligen, mer levbara.”

De teoretiska resonemangen är, hos båda författarna, visserligen just så imponerande som man kunde vänta sig – mer tveksam är den konkret politiska användbarhet som uttryckligen åsyftas. För den som exempelvis vill stoppa fortsatt övervåld från en ockupationsmakt vid Medelhavets östra strand är det nämligen inte brist på argument som torde vara problemet.

kristina.lindquist@arbetaren.se

Krigets ramar – När är livet sörjbart?

Judith Butler. Översättning: Karin Lindeqvist
TANKEKRAFT FÖRLAG

Globala utmaningar

– Krig, självbestämmande och global rättvisa

Iris Marion Young. Översättning: Daniel Berg
TANKEKRAFT FÖRLAG